

Kielak, Bernard

Ważniejsze publikacje dotyczące historii i kultury Kurpiowszczyzny powstałe po 1945 roku

---

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 5, 167-173

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Biografie, przeglądy, pamiętniki

Bernard KIELAK

WAŻNIEJSZE PUBLIKACJE DOTYCZĄCE HISTORII I KULTURY KURPIOWSZCZYZNY POWSTAŁE PO 1945 ROKU

Kurpiowszczyzna stanowiła zawsze i stanowi integralną część Mazowsza, a przez to podlegała, zwłaszcza w dziedzinie studiów historycznych, tym samym tendencjom, jakie istniały w stosunku do całego obszaru mazowieckiego. Tego zaś, być może ku zaskoczeniu niektórych czytelników, nie cechuje na ogół zbyt liczne i ożywione zainteresowanie wśród historyków. Sytuacja wydaje się o tyle niezrozumiała, gdy zważymy, iż Mazowsze najdłużej utrzymywało niezależność, a potem stało się dzielnicą centralną. Istniejąca do 1525 r. niezależność polityczna pozwoliła jednocześnie na wykształtowanie się pewnych odrębności ustrojowych, gospodarczych i kulturalnych. Z kolei badania archeologiczne pozwalają domniemywać, że znaczenie Mazowsza w odległych wiekach było o wiele większe niż się dotychczas przyjmowało. Pomimo tych walorów, jak pisze St. Pazyra¹, Mazowsze częściej opisywali poeci niż poddawali wnikliwszym studiom naukowcy.

Wy tłumaczenia tego faktu możemy upatrywać w dwóch przyczynach. Po pierwsze, w okresie porozbiorowym na Mazowszu (w tym w Warszawie) brak było poważniejszego ośrodka naukowego i to właśnie w XIX w. i początkach XX w. — w czasie znacznego rozwoju nauk historycznych. Z drugiej strony, stołeczny charakter Warszawy powodował, iż uczeni Uniwersytetu Warszawskiego, odmiennie niż w innych ośrodkach naukowych kraju, koncentrowali swą uwagę na zagadnieniach ogólnopolskich, odkładając siłą rzeczy zagadnienia regionu mazowieckiego. Przedstawiona sytuacja istniała również po II wojnie światowej, zaś grono uczonych, zajmujących się dziejami Mazowsza, przez kilka ostatnich dziesięcioleci było nad wyraz skromne.

Stwierdzenie powyższe dotyczy w znacznym stopniu regionu kurpiowskiego. Zainteresowania terenami Puszczy Zielonej i Puszczy Białej przebiegały odmiennie niż pozostałymi obszarami mazowieckimi, sięgają one początków XIX w. i były wielokrotnie prezenowane w różnych publikacjach. Jeżeli jednak prześledzimy działalność naukową i wydawniczą obejmującą zagadnienia stricte historyczne, prowadzone po 1945 r., okazuje się, że bibliografia tych prac nie należy do bardzo obfitych. Z tego też powodu prezenacja ważniejszych publikacji dotyczących regionu kurpiowskiego nastęrcza pewne trudności.

Wśród najbardziej znaczących prac historycznych, powstałych w pierwszych powojennych dziesięcioleciach, na czoło wysuwa się praca Bohdana Baranowskiego pt. "Walka chłopów kurpiowskich z feudalnym uciskiem" (Warszawa 1951), gdzie można znaleźć pełen obraz zmagañ Kurpiów o zachowanie swych odwiecznych praw do swobód i niezależności. Drugą rozprawą historyczną, istotną w poznawaniu dziejów Kurpiowszczyzny, jest praca Wiesława Majewskiego "Walka Kurpiów ze Szwedami w dobie Wojny Północnej", zamieszczona w "Kwartalniku Historycznym" w 1960 r. (nr 2, s. 404-424),

Wspomniane wyżej niewielkie zainteresowanie historyków Mazowszem (w tym terenami puszczańskimi) ulega pewnej zmianie na początku lat sześćdziesiątych. Nie bez znaczenia było tu ogłoszenie 1962 roku Rokiem Ziemi Mazowieckiej, co spowodowało podjęcie różnorodnych badań naukowych i zaowocowało szeregiem publikacji dotyczących historii i kultury m.in. regionu kurpiowskiego. Wśród zasługujących na uwagę znajduje się zbiorowa praca "Rok Ziemi Mazowieckiej 1962" wydana w Płocku, a będąca materiałami posesyjnymi. W pracy tej pomieszczono kilka artykułów o charakterze syntetycznym, obejmujących całe Mazowsze, ale także szereg referatów omawiających zagadnienia gospodarcze, społeczne i kulturalne Puszczy Zielonej. W tymże samym roku ukazał się monograficzny numer "Literatury Ludowej" poświęcony Ziemi Łomżyńskiej (R. VI; 1962 nr 4-6). Czytelnik może znaleźć tam artykuły dotyczące dziejów Ziemi Łomżyńskiej i Wiskiej, Ostrołęki, Kolna. Odchodząc z konieczności od układu chronologicznego publikacji prezentujących różne wydarzenia historyczne na północno-wschodnim Mazowszu, przedstawić należy wydawnictwa mające istotne znaczenie dla poznawania dziejów regionu. Wydawnictwami tymi są monografie miast leżących na obrzeżach omawianego terenu. Lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte przyniosły cały szereg monografii poszczególnych miast, często poszerzonych o historię najbliższych okolic.

Do monografii takich należy w pierwszym rzędzie praca Zofii Niedziałkowskiej "Ostrołęka. Dzieje miasta" wydana w 1967 r. (kolejne wydania: 1973, 1979). Przedstawia ona szczegółową historię nadnarwiańskiego grodu, ale jednocześnie miejsce i oddziaływanie Ostrołęki na cały obszar Puszczy Zielonej.

Drugą z kolei monografią, ważną dla poznania historii Puszczy Białej, jest zbiorowa, dwutomowa praca "Pułtusk. Studia i materiały z dziejów miasta i regionu" (t. I 1968, t. II 1975). Praca ta zawiera artykuły i rozprawy zarówno historyczne, jak też omawiające zagadnienia gospodarcze, społeczne i kulturalne samego Pułtuska i związanego z nim terenu południowej Kurpiowszczyzny. Temu samemu regionowi, jego wschodniej części, poświęcona jest inna monografia — "Ostrów Mazowiecka. Z dziejów miasta i powiatu" (Warszawa 1975). Znalazły się w niej artykuły przedstawiające w pierwszej części problematykę historyczną od najstarszego osadnictwa po kwestie rozwoju pespektywicznego do 1985 r. Uzupełnieniem tej pracy jest szereg artykułów dotyczących m.in. środowiska geograficznego, sztuki, historii miast leżących na terenie powiatu oraz kilka artykułów o wybranych zagadnieniach, istotnych dla Ostrowi Mazowieckiej.

Nie można w tym miejscu nie wspomnieć o znaczącej pozycji dla historii Puszczy Białej, która ukazała się w ostatnich latach, tzn. zbiorowej pracy "Brok i Puszcza Biała" (Ciechanów 1989). Publikacja, stanowiąca efekt sesji naukowej, pomieściła wiele rozpraw historycznych, ale również przyrodniczych, etnograficznych i in.

Omawiając monografie prezentujące w znacznej części wydarzenia historyczne na terenach Kurpiowszczyzny koniecznym jest zaprezentowanie pozostałych monografii miast leżących na obrzeżach obu Puszcz. Wśród ważniejszych publikacji znajduje się praca Donaty Godlewskiej pt. "Dzieje Łomży od czasów najdawniejszych do rozbiorów Rzeczypospolitej (XI w. — 1795) wydana w Warszawie w 1962 r. oraz kolejna praca,

będąca drugą częścią monografii Łomży autorstwa Czesława Brodzickiego i Donaty Godlewskiej "Łomża w latach 1794-1866" (Warszawa 1987). Do monografii tych należą również: Dionizy Gimpel "Dzieje Wyszkowa" (Warszawa 1984), praca zbiorowa "Maków Mazowiecki i ziemia makowska" (Warszawa 1984), Czesława Brodzickiego "Kolno na Mazowszu" (Warszawa 1982). Ograniczone ramy tego artykułu nie pozwalają na szersze omówienie wszystkich wspomnianych wydawnictw, jednakże czytelnik znajdzie w nich kompendium wiedzy tak o powstaniu i rozwoju poszczególnych ośrodków miejskich, jak i o ich związkach z poszczególnymi obszarami regionu kurpiowskiego.

Przedstawione prace, stanowiące często wynik wieloletnich studiów i badań, mają z góry założony — zawężony terytorialnie — wymiar. Publikacją wykraczającą poza te ramy jest praca zbiorowa "Dzieje ziem województwa ostrołęckiego" (Warszawa 1984). Zawiera ona cztery rozdziały, w których są przedstawione: środowisko geograficzne województwa, dzieje tych ziem od czasów najdawniejszych do XVI w., następnie od wieku XVI do upadku powstania styczniowego oraz historia regionu od 1864 r. do 1975 r. Podobnie szerokie ujęcie zawierają dwa istotne dla historii regionalnej wydawnictwa: zbiorowa praca "150 rocznica bitwy pod Ostrołęką" (Warszawa 1984) oraz podobna praca "120 rocznica powstania styczniowego na ziemiach województwa ostrołęckiego 1863-1983" (Warszawa 1984). Obie publikacje są efektem sesji popularnonaukowych i prezentują wielostronne omówienie tych ważnych dla narodu i regionu wydarzeń historycznych.

Wśród pisarzy-regionalistów, popularyzujących konsekwentnie od lat historię i kulturę Kurpiowszczyzny, jedno z najważniejszych miejsc zajmuje Henryk Syska. Działalność pisarska H. Syski omówiona została w osobnej monografii², warto jednak przypomnieć, iż jako pierwszy w okresie powojennym rozpoczął popularyzację regionu, z którego pochodzi, trafiając przy tym do szerokich kręgów czytelników. Do najbardziej znaczących książek H. Syski, dotyczących terenów puszczańskich, należą: "Nad błękitną moją Narwią" (Warszawa 1952), "Siedzi Kurpiak w lesie" (Warszawa 1954), "Od Pułtusza do Myszynca" (Warszawa 1954), "A w Zielonej w Myszynieckiej" (Warszawa 1956), "Obleciałem Kurpie-Gocie" (Warszawa 1955), "Zamodrzała puszcza świtem" (Warszawa 1980), "Na wiancance z białej róży" (Warszawa 1986). W wielu tych pracach przytacza autor ciekawostki, anegdoty, wspomnienia prostych ludzi, których to elementów nie znajdziemy w pracach naukowych, a pozwalają one na poznanie pełniejszego obrazu życia wsi kurpiowskiej. Innym wydawnictwem popularnonaukowym na pograniczu historii i kultury jest praca Zofii Niedziałkowskiej "Puszcza Zielona. Bory Ostrołęckie", Warszawa 1981 (drugie wydanie — "Kurpie. Bory Ostrołęckie" w 1988). Autorka prezentuje w tych pracach wydarzenia historyczne od czasów "potopu" szwedzkiego po upadek II Rzeczypospolitej uzupełniając publikację wybranymi zagadnieniami kultury ludowej regionu. Zaprezentowane wyżej prace naukowe, opracowania i publikacje popularnonaukowe nie wyczerpują listy wydawnictw poświęconych historii Kurpiowszczyzny. Wspomniane wcześniej niewielkie zainteresowanie historyków obszarem Mazowsza (w tym terenami północno-wschodnimi regionu) w poważnym stopniu uzupełniały prace badawcze (i wydawnicze) z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych prowadzone przez lokalnych historyków. Szereg prac przyczynkarskich powstało w oparciu i przy pomocy Stacji Naukowej Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych w Ostrołęce. Pełny wykaz tych prac zawiera publikacja poświęcona historii pierwszej ostrołęckiej placówki naukowej³.

Jeżeli zaprezentowanie ważniejszych wydawnictw dotyczących historii terenów puszczańskich (przy zastosowaniu znacznej selektywności tych prac) nie nastrocza ogromnych trudności, to polecenie czytelnikowi opracowań odnoszących się do innych zagadnień

regionalnych, głównie kultury ludowej, stanowi poważny problem. Problem ten wynika z faktu, że Kurpiowszczyzna, zwłaszcza Puszcza Zielona, należy do jednego z najlepiej zbadanych regionów etnograficznych w Polsce. Zainteresowanie Kurpiami datuje się od pierwszych dziesięcioleci ub. wieku, co wynikało z wczesnego dostrzegania przez badaczy pewnych odrębności Zagajnicy i jej mieszkańców. Wynikiem owego wczesnego zainteresowania jest ogromna liczba prac etnograficznych powstałych w ciągu ostatnich 150 lat, a poruszających problematykę puszczańską. Zawężając tę kwestię do wydawnictw powstałych po 1945 r. pozostaje ich w dalszym ciągu znaczna ilość, wymagająca arbitralnego podejścia od autora artykułu.

Do publikacji etnograficznych, mających kluczowe znaczenie dla poznania kultury regionalnej, należy 3-tomowa praca zbiorowa pod redakcją prof. dr Anny Kutrzeby-Pojnarowej pt. "Kurpie. Puszcza Zielona" (t. I 1962, t. II 1964, t. III 1965). Monografia ta powstała jako wynik kilkuletnich badań terenowych, prowadzonych w latach pięćdziesiątych przez Zakład Etnografii Polski Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN. Praca zweryfikowała wiele dotychczasowych koncepcji dotyczących ukształtowania się regionu, historii gospodarczej, społecznej i kulturowej Puszczy Zielonej, jak też poszczególnych dziedzin kultury ludowej. W I tomie zostały omówione koncepcje badań monograficznych regionu, stan badań etnograficznych i historycznych, problemy językoznawstwa, rybołówstwa i hodowli. Tom II zawiera zagadnienia rolnictwa, struktury społeczno-gospodarczej wsi, przemysłu domowego i rzemiosła wiejskiego. Tom III jest poświęcony kulturze życia codziennego, zagadnieniom rodziny, zmianom modelu życia, transportowi i komunikacji oraz omówieniu wewnątrz chałup kurpiowskich. Uzupełnieniem i rozszerzeniem zagadnień zawartych w tej fundamentalnej pracy o północnej Kurpiowszczyźnie są takie publikacje jak Mariana Pokropka "Materiały do historii budownictwa ludowego z terenu Kurpiowskiej Puszczy Zielonej" (Warszawa 1962) czy Wandy Paprockiej "Przemysł domowy, rzemiosło i chałupnictwo wsi kurpiowskiej Puszczy Zielonej" (Warszawa 1967).

Niezmiernie istotną dla regionu była działalność naukowa i edytorska Adama Chętnika. Ten niestrudzony etnograf, działacz społeczny i oświatowy, muzealnik, redaktor, pracę badawczą rozpoczął przed I wojną światową. W przeciągu prawie sześćdziesięciu lat napisał kilkadziesiąt prac i artykułów, w zdecydowanej większości odnoszących się do różnych aspektów życia wiejskiego Puszczy Zielonej. Z ogromnej spuścizny, obejmującej bez mała całość problematyki regionalnej swego terenu, wypada przypomnieć kilka najważniejszych prac powstałych po II wojnie światowej. W grupie tej na uwagę zasługują: "Sztuka kurpiowska w okresie Wielkanocnym" (Polska Sztuka Ludowa 1949 nr 2), "Przemysł i sztuka bursztyniarska nad Narwią" (Lud 1952), "Strój kurpiowski Puszczy Zielonej" (Atlas Polskich Strojów Ludowych, Wrocław 1961), "Twórczość ludowa Kurpiów w dziedzinie sztuki" (Polska Sztuka Ludowa 1964 nr 3), "Życie puszczańskie Kurpiów" (Warszawa 1971). Poruszając kwestię działalności naukowej A. Chętnika dochodzimy do jednej z dwóch najpopularniejszych dziedzin kurpiowskiej kultury ludowej — sztuki ludowej i folkloru.

Sztuka ludowa Puszczy Myszynieckiej ma najwięcej chyba opracowań i publikacji. Oprócz wymienionych prac Chętnika ważną pozycją jest monograficzny — kurpiowski — numer "Polskiej Sztuki Ludowej" wydany w 1964 roku jako nr 3. Znalazło się tam szereg artykułów o niektórych dziedzinach plastyki ludowej, np. wycinance kurpiowskiej⁴, rzeźbie ludowej⁵ czy wspomniany wyżej artykuł Chętnika o twórczości Kurpiów. Do innych ważnych dzieł o sztuce puszczańskiej należą prace Jacka Ołędzkiego "Sztuka Kurpiów" (Wrocław 1970) i "Kultura artystyczna ludności kurpiowskiej" (Wrocław 1971). Z kolei publikacją o charakterze dokumentacyjnym, prezentującą na zasadzie

katalogowej twórców i wykonawców sztuki regionalnej, jest praca Bernarda Kielaka pt. "Artyści ludowi województwa ostrołęckiego" (Ostrołęka 1984).

Równie bogato przedstawia się zestaw opracowań poświęconych folklorowi puszczańskiemu. Punktem wyjścia może stać się tu kolejny monograficzny numer kurpiowski, tym razem "Literatury Ludowej" (R. V: 1961 nr 4-6). Zawiera on m.in. rozprawy o regionie w problematyce prac etnograficznych, gwarze kurpiowskiej, prezentuje sylwetki folklorystów Puszczy Zielonej (ks. Wł. Skierkowskiego, A. Chętnika), a także teksty ludowe obu Puszcz, wierzenia, przysłowia itp. Bardzo istotnymi wydawnictwami dotyczącymi folkloru są prace Grażyny Dąbrowskiej, w tym np. "Tańce Kurpiów Puszczy Zielonej" (Warszawa 1967) czy "Wesele kurpiowskie" (Kraków 1985). Z publikacji powojennych, traktujących o zwyczajach puszczańskich polecić można "Rok obrzędowy Puszczy Zielonej" autorstwa Bernarda Kielaka (Ostrołęka 1984). Grupę wydawnictw istotnych dla poznania folkloru kurpiowskiego należy zamknąć książką A. Chętnika "Instrumenty muzyczne na Kurpiach i Mazurach" (Olsztyn 1983).

Wśród pozycji w pewnym stopniu związanych z folklorem (ale też innymi działami kultury wiejskiej) znajduje się praca gwaroznawcza pióra Henryka Friedricha "Gwara kurpiowska" (Warszawa 1955).

Z obszernej bibliografii kultury ludowej Puszczy Zielonej można by przytoczyć wiele jeszcze istotnych czy interesujących publikacji, jednakże po zastosowaniu znacznej selekcji autor artykułu uznał wymienione za najważniejsze lub stanowiące pozycje wyjściowe do dalszych poszukiwań w dziedzinie kultury regionalnej.

O ile północna Kurpiowszczyzna może poszczycić się znaczą liczbą wydawnictw etnograficznych, to druga część regionu — Puszcza Biała — w mniejszym stopniu skupiała uwagę badaczy. Na sytuację tę rzutowały bez wątpienia wcześniejsze osadnictwo, rozwój gospodarki, a tym samym szersze kontakty tego regionu z innymi obszarami Mazowsza. Z kolei większe otwarcie na świat powodowało zacieranie się różnic regionalnych obniżając stopień zainteresowania kulturą wiejską terenów między Narwią i Bugiem.

Mimo powyższych zastrzeżeń i dość ograniczonej liczby publikacji istnieje szereg prac dotyczących zarówno całokształtu kultury ludowej tych terenów, jak i jej poszczególnych dziedzin. Pracą podstawową, o kapitalnym znaczeniu dla etnografii polskiej, jest dzieło największego badacza Puszczy Białej — Marii Żywirskiej — noszące tytuł "Puszcza Biała. Jej dzieje i kultura" (Warszawa 1973). Jest to jedyna, jak dotąd, monografia poświęcona tym terenom. Praca została napisana na podstawie własnych badań autorki, prowadzonych przez prawie 40 lat, ale także w oparciu o historyczne źródła rękopiśmienne i publikowane. Najbardziej istotny jest fakt, że autorka wykorzystwała trudno dostępny materiał archiwalny. Publikacja obejmuje zarówno historię międzyrzecza bugonarwiańskiego, jak też prezentuje większość dziedzin kultury ludowej obszarów puszczańskich.

Drugą pracą tej autorki, napisaną wspólnie z Anną Kutrzebą-Pojnarową, jest "Zarys tradycyjnej kultury ludowej regionu pułtuskiego i jej współczesne przeobrażenia" zawarta w pierwszym tomie prezentowanej już publikacji "Pułtusk. Studia i materiały...". Obok opracowań ogólnych, obejmujących wiele dziedzin kultury regionalnej, powstało kilka prac autorstwa M. Żywirskiej prezentujących wybrane zagadnienia. Na pierwszym miejscu znajduje się dzieło "Strój kurpiowski Puszczy Białej" wydany w ramach Atlasu Polskich Strojów Ludowych (Poznań 1952). Kolejnymi pracami tejże autorki, zamieszczonymi w periodyku "Polska Sztuka Ludowa" są artykuły poświęcone haftom kurpiowskim⁶, tytułowemu czepcom⁷, zdobnictwu chałup kurpiowskich⁸. Oprócz "Polskiej Sztuki Ludowej", publikowała swe prace o ruchach migracyjnych między Puszczą Zieloną i Białą w "Etnografii Polskiej"⁹ czy o garncarstwie w "Pracach i materiałach etnograficznych"¹⁰.

Wśród innych autorów i opracowań na uwagę zasługują artykuły zamieszczone w "Polskiej Sztuce Ludowej", jak np. Aleksandra Błachowskiego "Współczesne wycinanki z Puszczy Białej" (PSL 1958 nr 4), Anny Damrosz "Artystyczne tkactwo ludowe z Porządzia (Puszcza Biała)" (PSL 1964 nr 2), Zofii Cieśla-Reinfussowej "Dywany dwuosnowowe braci Składanowskich z Wyszkowa" (PSL 1954 nr 1).

Przedstawione publikacje mogą być dla wielu zainteresowanych trudno dostępne, dlatego też godną polecenia będzie tu praca popularnonaukowa Marty Ehrenkreutz-Jasińskiej "Puszcza Biała. Charakterystyka regionu i jego kultury" wydana w 1982 roku przez ostrołęcką Stację Naukową.

Prezentowana działalność badawcza i wydawnicza odnosiąca się do kultury regionu kurpiowskiego nie ogranicza się, co jest rzeczą oczywistą, do kultury ludowej. Wiele zagadnień związanych z życiem i działalnością kulturalną na ziemiach kurpiowskiej i sąsiednich poruszono w kilku wspomnianych monografiach miast.

Wydawnictwem monograficznym o specjalistycznym charakterze jest "Katalog zabytków sztuki w Polsce" redagowany przez Izabellę Galicką i Hannę Sygietyńską. "Katalog" wydawany w formie zeszytów obejmujących wcześniej teren powiatu, obecnie tytułowany: dane miasto i okolica. Zeszyty prezentują zabytki architektoniczne (zarówno murowane, jak i drewniane), drobną architekturę (kapliczki, krzyże itp.), jak również zabytki ruchome. W "Katalogu" tym, w jego tomie dziesiątym, poświęconym Mazowszu, ukazały się zeszyty dotyczące interesującego nas terenu. W kolejności chronologicznej wydano: w 1974 r. powiaty wyszkowski i ostrowsko-mazowiecki, w 1980 r. Przasnysz i okolice, w 1982 Mazów Mazowiecki i okolice, w 1983 Ostrołęka i okolice.

Oczywiste jest, że zaprezentowane wydawnictwa nie wyczerpują listy najważniejszych opracowań dotyczących regionu i województwa i nie usatysfakcjonują wszystkich czytelników. Dlatego też na zakończenie wydaje się zasadnym odesłanie zainteresowanych do kilku pozycji bibliograficznych umożliwiających poszerzenie wiedzy na prezentowany w artykule temat. Do bibliografii takich należą opracowania Lili Marii Szwengrub zamieszczone w I tomie "Kurpie. Puszcza Zielona" oraz w kurpiowskim numerze "Literatury Ludowej" (1961).

Wśród publikacji powstałych na terenie województwa w pierwszym rządzie zasługuje na uwagę działalność wydawnicza Elżbiety Zielińskiej. Autorka przygotowała trzy interesujące pozycje: "Henryk Syska. Poradnik bibliograficzny" (Ostrołęka 1983), "Adam Chętnik 1885-1967. Bibliografia" (Ostrołęka 1985), "Bibliografia Ostrołęki" (Warszawa 1988). W początku lat siedemdziesiątych interesującą działalność wydawniczą podjęły biblioteki powiatowe przygotowując i publikując "Bibliografię Ostrowi Mazowieckiej i powiatu" (Ostrów Mazowiecka 1971) oraz "Bibliografię Ostrołęki i powiatu ostrołęckiego" (Ostrołęka 1973). Do kolejnych publikacji bibliograficznych, przybliżających w dużym stopniu stan i zakres badań należy opracowanie Stanisława Pajki "Bibliografia prac magisterskich i doktorskich dotyczących woj. ostrołęckiego za lata 1945-1983" (Ostrołęka 1985).

Bibliografiami specjalistycznymi, obejmującymi jedynie pewien dział kultury, są prace: Bernarda Kielaka "Folklor kurpiowski. Materiały do bibliografii" (Ostrołęka 1988) oraz "Bibliografia archeologiczna Mazowsza i Podlasia" (1951-1968) opracowana przez Stefana Woydę (Warszawa 1970).

Nakreślony obraz prac badawczych i wydawniczych nad historią i kulturą całego regionu kurpiowskiego (oraz sąsiadującymi z nim różnymi obszarami mazowieckimi) pozwala utrzymać postawioną we wstępie tezę. Choć dobór publikacji może być wielce dyskusyjny, świadczy on jednak, iż zainteresowanie badawcze historyków regionem w okresie powojennym było raczej znikome. Bez wątpienia cenne jest, że tę lukę

wypełniały w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych towarzystwa regionalne — biorąc na siebie trud wydawania monografii historycznych swych miast i najbliższej okolicy. Nie bez znaczenia było powstanie i działalność Stacji Naukowej, a później Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego. Instytucje te, nie czekając na centralne ośrodki naukowe, inspirowały i pomagały miejscowym badaczom w uzupełnianiu historii własnego regionu. W stosunku do badań etnograficznych sytuacja kształtuje się znacznie lepiej, ale pozostają jeszcze obszary, zwłaszcza dotyczy to Puszczy Białej, wymagające wnikliwych studiów i opracowań.

Wychodząc poza problematykę kultury regionalnej konieczne jest podjęcie prac badawczych ukazujących w sposób syntetyczny życie literackie, muzyczne na terenach północno-wschodniego Mazowsza. Potrzeb tych jest znacznie więcej i żywić należy nadzieję, że w miarę wychodzenia z kryzysu, w jakim znajduje się nauka i kultura, będą podejmowane kolejne prace badawcze uzupełniające wiedzę o dziejach i kulturze naszych "małych ojczyzn" i całego regionu.

PRZYPISY

1. Stanisław Pazyra — O pilnej potrzebie podjęcia kompleksowych badań nad dziejami i kulturą Mazowsza, "Literatura Ludowa" R.VI: 1962 nr 4-6, s. 4-10.
2. Stanisław Pajka — Koleinami życia i twórczości Henryka Syski, Ostrołęka 1985.
3. Stanisław Pajka — Stacja Naukowa w Ostrołęce 1973-1984, Warszawa 1985.
4. Halina Olędzka — Z badań nad wycinanką kurpiowska, "Polska Sztuka Ludowa" 1964 nr 3, s. 159-177.
5. Jacek Olędzki — Rzeźba w drewnie z północnej Kurpiowszczyzny, "Polska Sztuka Ludowa" 1964 nr 3.
6. Maria Żywirska — Haft kurpiowski Puszczy Białej, "Polska Sztuka Ludowa" 1948 nr 2.
- Tejże — Tiulowe czepce kurpiowskie, "Polska Sztuka Ludowa" 1948 nr 9-10.
- Tejże — Zdobienie rzeźbą w drewnie chaty kurpiowskiej, cz. 1 Szczyty, "Polska Sztuka Ludowa" 1949 nr 3-4.
- Tejże — Kurpie Puszczy Białej, "Etnografia Polska" t. XI (1967).
10. Tejże — Garncarstwo Puszczy Białej, "Prace i materiały etnograficzne" t. VII (1948-1949).